

SELJAČKA SLOGA I NARODNA NOŠNJA (U RAZDOBLJU OD 1926. DO 1929. I OD 1935. DO 1940. GODINE)*

KARMELA KRISTIĆ

10000 Zagreb, Bernarda Vukasa 33

UDK 39:323.3

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Prihvaćeno: 01. 12. 2003.

Autorica u radu prikazuje u kojoj je mjeri Seljačka sloga preko smotri seljačkog umjetničkog stvaralaštva djelovala na očuvanje tradicionalnoga odijevanja. Prati razvoj ideja o očuvanju i povratu izvornosti seljačkih nošnji.

UVOD

Seljačka Sloga bila je kompleksna organizacija te je radila na opismenjivanju seljaka, poboljšanju gospodarstva i higijene, organizirala smotre, obnavljala nošnju, osnivala sudove dobrih i poštenih ljudi, objavljivala pjesme, drame, priče i osvrte svojih članova. To je mnoštvo akcija koje je snažno djelovalo na seljake i njihov život prije Drugog svjetskog rata gotovo u cijeloj Hrvatskoj.

Tema rada je odnos *Seljačke Sloge* i nošnje u svakodnevnom životu i na smotrama koje je pripremala. Ograničila sam se na dva razdoblja: od 1926. do 1929. godine te od 1935. do 1940. godine. Bez obzira na mnoge pokušaje od godine 1920., *Sloga* u pravom smislu počinje djelovati tek 1926. godine i pokreće svoje glasilo *Seljačka prosvjeta* te organizira tri smotre. Godine 1929. počinje diktatura u Jugoslaviji i rad *Sloge* prestaje do 1935. godine. Iza toga *Sloga* uspijeva djelovati do Drugog svjetskog rata, nastavlja izdavati glasilo, ali pod imenom *Seljačka sloga* i organizira veliki broj pokrajinskih i deset velikih smotri uz sve ostale akcije pokrenute još dvadesetih godina. Veći broj podataka za temu koju istražujem uspjela sam naći za drugo razdoblje jer je tada *Sloga* imala puno bolji i sistematski razvijeniji rad. Iza rata organizacija djeluje jedno vrijeme, ali u tadašnjim političkim prilikama zabranjuje joj se svaki nacionalizam te se gasi. Od tada na smotre više ne dolaze samo ogranci, nego i neka srpska društva te grupe radničkih organizacija. Mogu se primijetiti pokušaji koreografije te se uz starinske pjesme izvode i one iz narodnooslobodilačke borbe (Sremac 1978:106). Tada se više ne slijede temeljni zahtjevi središnjice niti joj je dopušteno organiziranje smotri. Zbog toga ovdje nisam obradila poslijeratno razdoblje.

* Tekst koji objavljujemo neznatno je izmijenjen i dopunjen diplomski rad obranjen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u prosincu 2002. godine pod mentorstvom doc. dr. sc. Tihane Petrović.

Prilikom istraživanja literature koristila sam se i radovima koji su se bavili nekim temama koji se dotiču rada *Seljačke Sloge*.

Članak etnokoreologa (folklorista) Stjepana Sremca *Smotre folkloru u Hrvatskoj nekad i danas* (1978.) prikazuje pregled smotri od početaka što mi je poslužilo kao kronološka osnovica.

Etnolog Tvrtko Zebec je, povodom XXVI. međunarodne smotre folkloru u Zagrebu 1992. godine, objavio članak *Uloga 'Seljačke sloge' u životu hrvatskog sela* prikazavši rad *Sloge* od 1920. do 1929. godine. Ukratko je prikazao njezine aktivnosti od 1926. kao što su gospodarska, opismenjivanje, dobrotvorni rad, sud dobrih i poštenih ljudi. Taj mi je rad poslužio kao uvid u razgranato djelovanje *Seljačke Sloge*, ali nije bio konkretnije vezan uz moju temu.

Zadnjih se godina *Seljačkom Slogom* bavi povjesničarka Suzana Leček. Tijekom mojega studija njezini su radovi bili prvi koji su me uveli u djelovanje organizacije. Sada je to bila pomoć za pronalazak druge literature o radu *Sloge*. U članku *Između izvornog i novog - 'Seljačka sloga' do 1929. godine* (1995.) razjašnjava pojmove kulture, civilizacije, seljaka kao subjekta, izvorno (autohtono) u narodu s gledišta *Seljačke Sloge*. To su glavne smjernice središnjice u Zagrebu bez kojih se djelovanje organizacije ne može razmatrati. Drugi članak *'Seljačka sloga', Osnivanje i prestanak djelovanja (1920./1925. - 1929.)* daje pregled pokušaja organiziranja *Sloge* dvadesetih godina te uspjeh osnivanja 1926. godine. Prikazala je ukratko glavne zadatke i ulogu organizacije te razloge zamiranja. Radovi su bili korisni jer prikazuju poteškoće kroz koje je *Sloga* prolazila da bi uspjela dobiti priznanje vlasti, ali ne i podršku.

Posebna su mi pomoć bile dvije doktorske disertacije. Etnomuzikologinja Naila Ceribašić u svom radu *Folklorna glazbena praksa i kulturna politika: paradigma smotri folkloru u Hrvatskoj* (1998.) posvećuje jedan kraći dio smotrama od 1926. do 1929. godine, a razjašnjava i stanje nošnji od 1935. do 1940. Govori o stavovima *Sloge* prema jeftinoj tvorničkoj robi nasuprot narodnoj nošnji i o njezinom odnosu prema građanskom odijevanju. Druga disertacija *Folklorni ples u Hrvata od 'izvora' do pozornice. Između društvene i kulturne potrebe, politike, kulturnog i nacionalnog identiteta* (2001.) Stjepana Sremca govori o nošnji više u kontekstu smotri 1926., 1927. i 1929. godine.

Osnovica moga rada bila su glasila *Seljačke Sloge* : *Seljačka prosvjeta* (1926.-1929.) i *Seljačka sloga* (1936.-1940.). Posebno sam ovo drugo uspjela upotrijebiti jer je *Sloga* imala razrađenije djelovanje i planove što se odmah očitovalo u njezinom glasilu (za moju temu bitne su okružnice, pregledi smotri, izvještaji sa sjednica, komentari seljaka i stručnjaka o nošnjama). *Seljačka*

prosvjeta je kraća u izvještajima, najviše okrenuta opismenjivanju, osnivanju ogranaka, sudu dobrih i poštenih ljudi te ponegdje o gospodarstvu. Treće godište za 1928. godinu bavilo se hrvatskom poviješću, a nakon atentata temama vezanim za Stjepana Radića.

Iza svake smotre hrvatske seljačke kulture u Zagrebu u *Seljačkoj slozi* donosili su se izvještaji iz dnevnih novina i časopisa koji su dali osvrt o tom događaju pod naslovom *Stručnjaci i novine o seljačkoj smotri*. Uz to se navodilo i da se u nekima od njih nalaze fotografije. Pokazalo se da su fotografije gotovo neupotrebljive. One su u crno-bijeloj tehnici i iz njih se ne može puno iščitati, a osim toga su i loše otisnute na novinskom papiru. Iz tih razloga donosim tek nekoliko fotografija i crteža iz novina zajedno s tekstom što bolje potkrjepljuje ovu tematiku. Taj se dio rada nalazi u dijelu *Prilozi*. Ovdje nisam išla u analizu fotografija i filmske dokumentacije velikih smotri u Zagrebu (godine 1936. i 1937. provedeno je "tonfilmsko" snimanje, a najavljeno je i za 1939. godinu) jer bi to bilo preširoko za ovaj rad.

Knjižica *Dostojanstvo - ne gizda* (1940.) sadrži skup članaka i pjesama seljaka (među njima ima i tajnika ogranaka) o narodnoj nošnji. Svi su tekstovi preuzeti iz *Seljačke sloge* osim članka seljaka Franje Medača *Pretekla su zadnja kola prva...* (1940.) iz novina *Seljački dom*. To su članci koje sam koristila pri obradi dijela o obnovi nošnje putem uzgoja lana i konoplje te domaćeg tkanja. Zanimljiva je atraktivna naslovnica koja ocrtava ono što je *Sloga* neprestano naglašavala. Uvijek se izdizala radna, svakodnevna nošnja od "glave do pete" nad svečanom za koju se koriste i kupovni materijali.

U radu se služim pojmom *nošnja* prema tumačenju Dunje Rihtman-Auguštin koja ju određuje kao *odijevanje u relativno stabilnim segmentima društva poput etničkih grupa, sela, regija, koji su jače izloženi vlastitim unutrašnjim pritiscima globalnog društvenog i komunikacijskog sustava* (Rihtman-Auguštin 1988:110). Ono što mi danas stavljamo pod sintagmu *narodna nošnja*, seoski narod je zvao *obleka, oprava, ruho, roba* (Brenko 1994:21-22), naravno, razlikujući svakodnevnu od svečane. Ona je bila njihovo jedino odijelo pa je nisu imali s čime uspoređivati. U međuratnom razdoblju upravo se učvršćuje pojam *nošnja* i *narodna nošnja* za odjevne predmete seljaka izrađene starim tehnikama tkanja, vezenja i šivanja nasuprot gradskoj odjeći. U radovima koje sam upotrebljavala pojam se koristi u istom smislu pa sam ga zato preuzela.

Naziv kulturne (prosvjetne) i dobrotvorne organizacije je *Seljačka Sloga*, a istim imenom zvalo se i njezino službeno glasilo u drugom razdoblju djelovanja. Kao što se može primijetiti, u radu pojam *sloga* pišem velikim

početnim slovom za organizaciju i *Vjesnike*, a malim za glasilo. Razlog je taj što je službena organizacija sebe tako potpisivala (također i *Vjesnike* koji su izlazili kao dio *Seljačke sloge*), a svoje glasilo na taj drugi način. Isto su činile i sve dnevne novine tog vremena. Međutim, autori radova koje sam koristila kao literaturu nisu se toga držali nego su pojam *sloga* uvijek pisali malim slovom ili se događalo da se kroz tekst za organizaciju javljaju obje varijante (npr. Stjepan Sremac u svojoj disertaciji).

Ovaj rad se dijeli u nekoliko poglavlja. U prvom dijelu ukratko obrađujem *Seljačku Slogu* kao organizaciju, a u potpoglavlju njezino međuratno djelovanje. U drugom sam se posvetila smotrama: 1926., 1927. i 1929. (obrađila sam i 1928. godinu iako se smotra nije održala). Jedino sam tako mogla pratiti što se zahtijevalo u vezi nošnji jer izvan smotre nema puno podataka. Zatim sam obrađila zahtjeve središnjice u vezi nošnje nakon obnove 1935. godine. Ovdje se našlo puno članaka seljaka i stručnjaka koji su predlagali razna rješenja za obnovu sjetve tekstilnih biljaka, njihove obrade, tkanja, vezenja, ukrašavanja, uključujući i oglavlja i obuću. U sljedećem poglavlju prikazane su nošnje na glavnim smotrama od 1935. do 1940. godine. Za ovo razdoblje ima puno više podataka i u zahtjevima i konkretno o izgledu seljaka na nastupima.

ORGANIZACIJA SELJAČKA SLOGA

Seljačka Sloga je bila prosvjetna i dobrotvorna organizacija. Iako je djelovala od 1920. (intenzivnije od 1926.) do 1929., njezin plodniji rad bio je od 1935. do 1940. godine. Obuhvaćala je širenje pismenosti, poboljšanje seljačkih gospodarstava (uključujući i zalaganje za ponovni uzgoj tekstilnih biljaka), očuvanje sela od "pogubnog" utjecaja grada, uključivanje seljaka u književni i politički život, djelovanje suda dobrih i poštenih ljudi, poboljšanje higijenskih uvjeta na selu, školovanje žena, bolja briga za potomstvo.

Inicijativa oko osnivanja organiziranog seljačkog društva potekla je iz sela Buševca. Čini se da su veliku ulogu odigrali i posjeti Stjepana Radića, Rudolfa Hercega i Đure Basaričeka tom selu u okolici Zagreba (1919. i početkom 1920.). Na razgovore u Zagreb, prema sjećanju Buševčana, išli su Stjepan Kovačević i Josip Zubek. Rudolf Herceg im je pomogao izraditi pravila i predložio da se *Seljačka Sloga* nazove prosvjetnim i dobrotvornim društvom (Ceribašić 1998:24-25).

Organizacije *Seljačke Sloge* trebale su se prvo utemeljiti po selima, a kada broj dosegne stotinu povezale bi se u *Seljačku Maticu*. Međutim taj je proces tekao sporo jer vlast nije odgovorila na mnoge molbe, a na mnoštvo njih dobiven je negativan odgovor. Bojalo se da bi takva organizacija bila produžena

ruka Hrvatske republikanske seljačke stranke koja je bila u opoziciji prema kralju i Beogradu i nije sudjelovala u radu Narodne skupštine. Povoljniji uvjeti nastupili su poslije 1925. godine (Hrvatska seljačka stranka odlučuje ući u rad Narodne skupštine i vlade). Ipak ovaj se put prvo išlo s osnivanjem središnjice u Zagrebu koja je onda stvarala ogranke po selima. *Seljačka Sloga* ustrojava se kao kulturno-prosvjetna organizacija.

ZAŠTO RAZDOBLJE OD 1926. DO 1929. I 1935. DO 1940. GODINE?

Iz prethodnog se poglavlja vidi da su bolji uvjeti nastupili poslije 1925. godine. Godinu dana iza ustrojava se *Seljačka Sloga* kao organizacija. Ogranci su trebali biti neovisni od središnjice, ali su morali slati svoje izvještaje. U praksi je to bilo drugačije. Dužnost im je bila provoditi osnivanje novih ogranaka u susjednim selima, opismenjivati, urediti čitaonice i knjižnice, ustrojiti podmlatke, utemeljiti pjevačke i predstavljачke zborove, organizirati prosvjetne zabave i pripremati se za smotru hrvatskih seljačkih pjevačkih društava (Ceribašić 1998:25).

Do proglašenja diktature 6. siječnja 1929., održane su tri smotre u Zagrebu (1926., 1927. i 1929.). Godine 1928. smotra nije održana. Rudolf Herceg, tajnik *Seljačke Sloge*, je to rastumačio kao žalost zbog događaja u Beogradu (atentat 20. lipnja 1928. na čelnike Hrvatske seljačke stranke i smrt Stjepana Radića). Međutim smotra je planirana za kraj svibnja ili početak lipnja tako da atentat nije uzrok njezinog neodržavanja. Vjerojatno je cjelokupna napeta politička situacija uvjetovala tu odluku središnjice (Ceribašić 1998:55).

Uvođenjem diktature u Kraljevini sva su nacionalno usmjerena udruženja došla pod udar vlasti. Provodila se cenzura pojedinih novina, a neke su prestale i izlaziti. U takvim prilikama vodstvo *Sloge* je odlučilo da se sve raspusti početkom 1930. godine.

Prazninu je djelomice popunila zadruga *Sklad*, osnovana u svibnju 1931. godine, koja se usmjerila prema gradskim zborovima, a seljački pjevački zborovi izvodili su obrade narodnih napjeva (Sremac, 1978:101-102).

Sloga je obnovljena 10. studenoga 1935. godine, šest mjeseci iza skupštinskih izbora. Iako se isticalo da je *Seljačka Sloga* kulturna i prosvjetna organizacija, ona je jačanjem Hrvatske seljačke stranke ulazila i u politiku u užem smislu. Svaki je ogranak imao upravni i nadzorni odbor te radne i stručne odbore kao *odbor za glazbu ili tamburaški odbor, odbor za pjevanje, odbor za priređivanje predstava, odbor za obranu od krize (bavio se i nošnjama), odbor za širenje pismenosti, sud dobrih i poštenih ljudi* (Ceribašić 1998:71). Do kraja kolovoza 1940. godine djelovalo je 1136 ogranaka.

Smotre su se do Drugog svjetskog rata održavale nedjelju prije ili poslije neformalnog praznika hrvatskog seljačkog pokreta - rođendana braće Radić 11. lipnja¹. Priređene su u Zagrebu i dva puta izvan glavnog grada, počevši od 1935. do 1940. godine s kojom završava ovakav tip smotri. Prilikom obnove *Seljačke Slove* 10. studenoga 1935. godine smotra je održana sa samo trinaest grupa. Sljedeće godine je bila 7. lipnja, a 1937. smotra hrvatske seljačke kulture organizirana je 13. lipnja kao dio Kulturnog tjedna.

Međutim 1938. smotra je održana na Duvanjskom polju 12. lipnja te velika smotra u Ceceli (tadašnja općina Drniš, kotar Knin) 7. kolovoza, a tek 28. kolovoza u Zagrebu. Duvno je uzeto jer se kroz hrvatsku povijest provlačila teza o Tomislavovom krunjenju u tom kraju. Iako je povjesničar Ferdo Šišić desetak godina prije ukazao da je taj podatak netočan², u narodu je i dalje bio prisutan višegodišnji mit. Međutim nije mi posve jasno zašto se smotra tamo događala jer u političkom pogledu nije bilo posebnih razloga ni ikakve obljetnice. Cecela je mjesto između Knina i Drniša, a taj je prostor uistinu bio područje vladavine hrvatskih kraljeva i zato je odlučeno da i tamo bude velika smotra. Nejasno je i zašto je to baš učinjeno 1938. godine jer se tada nije ništa obilježavalo, a onda je sve još rezultiralo velikom smotrom u Zagrebu.

Godine 1939. smotra je održana 11. lipnja povodom rođendana braće Radić te 24. rujna u čast povratka tajnika Hrvatske seljačke stranke, dr. Jurja Krnjevića u Hrvatsku, a posebno kao najava promjena u novoosnovanoj Banovini Hrvatskoj. Godine 1940. također su održane dvije smotre u Zagrebu: 16. lipnja i 25. kolovoza.

Ukupno je u Zagrebu održano osam velikih smotri, a izvan Zagreba dvije te mnoštvo pokrajinskih smotri koje su bile ujedno i priprema za ove glavne u Zagrebu.

Iza 1945. godine obnavlja se rad *Seljačke Slove* i njezinih ogranaka, ali se osnivaju i gradska folklorna amaterska društva. Godine 1949. osnovan je i profesionalni folklorni ansambl Hrvatske *Lado*. Uz starinske pjesme i plesove

¹ Ante Radić, autor *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* (1897.), rođen je 11. lipnja 1868. Mlađi brat, Stjepan, hrvatski političar i vođa Hrvatske seljačke stranke, rođen je 11. lipnja 1871. godine.

² Ivan Kukuljević Sakcinski je preuzeo neutemeljenu tvrdnju o Tomislavovom krunjenju na Duvanjskom polju iz *Regnum Sclavorum* popa Dukljanina. Kasnije su to preuzeli Tadija Smičiklas i Vjekoslav Klaić. Međutim Šišić je već 1925. godine u svojoj knjizi *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* opovrgnuo tu tezu. Ni danas povjesničari nisu sigurni gdje je krunjenje izvršeno, a i titula kralja za Tomislava je upitna. Sigurno je da su Stjepan Držislav i njegovi nasljednici nosili tu titulu (Šišić 1990:414; Budak 1994:34-36).

izvode se i one iz doba narodno- oslobodilačke borbe. To je jedan potpuno drugačiji pristup od onog kojeg je do 1940. zastupala *Seljačka Sloga*. Zbog novog uređenja države, ona nije mogla nastaviti svoj rad. Ipak je postavila temelje za, nama danas poznatu, *Međunarodnu smotru folklora* koja se održava u Zagrebu.

SMOTRE I NARODNA NOŠNJA

PRVA SMOTRA 6. LIPNJA 1926. GODINE

Prva smotra održana je 6. lipnja 1926. godine u Zagrebu u Zagrebačkom Zboru (Martićeva ulica). Nastupilo je sedam pjevačkih društava i zbor Župe Matija Gubec³. Repertoar su činile harmonizacije narodnih pjesama. Iako se nigdje ne navodi poseban zahtjev o nošnji, izgleda da su članovi društava došli prigodno obučeni. O tome svjedoči i članak Izidora Škorjača koji pohvaljuje izgled dvorane i sudionike smotre *da je to gotovo izložba naše narodne nošnje, nego je i osjetio, kako iz naših pjevača i narodne pjesme progovara čista hrvatska narodna duša...* (Škorjač 1926:175). U razdoblju prije smotre u *Seljačkoj prosvjeti* je ustanovljeno kako: *Podpuno čisti etnografski muzej, u kojem bi bile sakupljene same one tvorevine, koje su izradile ruke hrvatskog seljaštva, zasada još nemamo.* ([S.n.] 1926. *Mali razgovori...*:73) (istaknula K. K.).

Seljačka Sloga nastojala je u prvom razdoblju svog djelovanja uspostaviti i vezu te dobre odnose između gradskog i seoskog stanovništva i povezati ih. U tome je ona vidjela očuvanje hrvatskog identiteta (Leček 1995:117-119). U takvom duhu jedan osvrt je napisao i Dragan Bubić. On cijeni rad seljačkih žena za stupama i vretenom. Ističe da drugi u njima ne vide umjetničko stvaralaštvo iako od *stupe preko vretena i pomoću tkanja i vezenja seljakinja stvori lijepo ukrašeno platno* (Bubić 1926:92). Govori o opreci koja je prisutna u gradu, koji drži samo do zapadnjačke kulture ne zapažajući kulturu koja izrasta iz ručnog rada seljaka (kroz pjesmu, prozu, tkanje). Smatra da dobri, poštteni, školovani ljudi mogu biti važna veza grada i sela i svijeta općenito. Seljake treba poučiti kako oblikovati ono što prenose godinama i time se pokazati svijetu.

Iako se isticala važnost narodne nošnje, ništa se po tom pitanju nije konkretno učinilo kroz 1926. godinu o čemu svjedoči mali broj podataka u *Seljačkoj prosvjeti* za tu godinu. Sljedećih se godina to mijenja na bolje što će posvjedočiti i izložba i izričiti zahtjev ograncima da nose narodnu nošnju na smotri 1929. godine.

³ Popis svih izvođača u: Škorjač 1926:176.

DRUGA SMOTRA 22. SVIBNJA 1927. GODINE

Ova godina donijela je mnoštvo novih pogleda i rezultirala velikom izložbom. Smotra je održana 22. svibnja 1927. u Zagrebu u sklopu Hrvatskog seljačkog prosvjetnog dana. Nastupio je i veći broj zborova sa šireg područja Hrvatske pomaknuvši se dalje od okolice Zagreba te su došla i tri zbora Hrvata - Bunjevaca iz Tavankuta, Čikerije i Ljutova i zbor Hrvata - Šokaca iz Bača i Bačkog Brijega. Uvedena su i tri nova elementa: propozicije za sudjelovanje, svečana povorka sudionika smotre i stručna porota.

Kako je ovaj rad posvećen nošnji te nastojanju Sloge da ju obnovi, očuva i vrati gdje je nestala, posebno ću se osvrnuti na izložbu narodne umjetnosti i pučkog kućnog obrta.

Stjepan Novosel, autor *Prigorske svadbe* koja se izvodila te godine, predložio je na glavnoj skupštini *Seljačke Sloge* u veljači 1927. da se organizira izložba. Mjesec dana iza u *Seljačkoj prosvjeti* izlaže konkretnije zahtjeve. Poziva sve članove *Sloge*, ali i one koji to nisu, da pošalju svoje radove u prirodnom ili umanjenom obliku. Na tu ga je misao potaknula činjenica seljačkih proizvoda u selima i na sajmovima u gradu. Smatra da bi se seoski obrti mogli iskoristiti protiv povećanog uvoza gotove industrijske robe. Posebno veliku pažnju posvećuje tekstilnom radu žena cijeneći njihov noćni, mukotrpan i dugotrajan rad što svjedoči i njegova izjava: *Sjetio sam se i toga, kako se naše djevojke, snahe i žene muče sa svojim tkanjem, prebiranjem, vezenjem te u ovo teško doba u bezcijenu prodaju svoj rad i muku, a k tome troše vrijeme i novac, donoseći same svoj rad na prodaju u gradove ili se daju od besavjetnih izrabljivača izrabljivati prodajući im svoje umjetničke radnje, na kojima ti bezdušnici zarađuju veliku dobit* (Novosel 1927:60).

Poziva sve drvorezbare, lončare, tkalje i vezilje da izrade malene predmete kao igračke i kućni ukras. Novac od prodaje tih stvari mogao bi se iskoristiti za pomaganje razvoja kućnog obrta. Među ostalim, pozivajući sve seljaštvo da pridonesu svojim radom toj ideji, veliko pouzdanje pokazuje spram žena - tkalja jer *našim tkaljama i veziljama gotovo i ne treba kazivati, što bi nam izradile i poslale, jer smo uvjereni, da će nam one poslati po oplećak, poculicu, pregaču, jastučke, čipke, itd. u naravnoj veličini, pa i u malenom kao za igračke* (ibid. 60).

Sve predmete trebalo je poslati u Zagreb *Seljačkoj Slozi* na Akademski trg broj 12. Imena izrađivača i predmeti bit će objavljeni u *Seljačkoj prosvjeti*, a za najljepše primjerke slijedila bi i nagrada nakon izložbe. U Zagrebu je zato utemeljen i odbor koji će izraditi njezin program.

Kroz ovaj poziv i kasniju realizaciju ostvarivala se temeljna misao vodilja *Seljačke Sloge* da su jedino seljaci sposobni stvarati i razvijati seljačku kulturu. (Herceg 1927:61)

U travnju 1927. godine *Seljačka prosvjeta* u svom *Vjesniku Seljačke Sloge* izlaže točne zahtjeve za smotru i izložbu. Za smotru se traže određene propozicije pri izvođenju skladbi, a za izložbu se traže propozicije za predmete koji će se izlagati. Tako se mogu izložiti i oni predmeti za svakodnevnu uporabu i oni koji se inače izrađuju za prodaju:

1. *Tekstil ili sve vrste tkanja, vezenja i čipkarstva kao ćilimi, torbe, bisage, pregače, biljci, sukno ("darovac"), zatim platno, zastori, pokrivači, stolnjaci, ručnici, odijela, marame, poculice, peče, čohe, zatim sve vrste čipaka (na vretena, "retičela", itd.)*

2. *Lončarstvo (keramika)...*

3. *Predmeti iz drva...*

4. *Predmeti iz kovine (filigrami ili nakit)*

5. *Predmeti iz kože kao opanci, pripašnjače, torbe za sol, pasovi, podvezice, itd. (Stuparić i Herceg 1927:77-78).*

Neke predmete ljudi će darovati *Seljačkoj Slozi* u Zagrebu na trajnu izložbu, skupocjenije posuditi, a predmete za prodaju majstori će kroz tri dana prodavati. Uz to predviđalo se i niz drugih manifestacija, a seljačka izaslanstva su trebala doći u svojim svečanim narodnim nošnjama.

Iscrpan izvještaj o tijeku i izgledu izložbe dao je Izidor Škorjač, potpredsjednik *Seljačke Sloge*. Svaki je ogranak od odbora dobio Okružnicu s pozivom da šalju predmete za izložbu, a primanje je završeno 17. svibnja. Izložbu je uredio hrvatski slikar Marko Rašica u pedeset osam dvorana, ali se ne navodi gdje je održana⁴. Skupljeno je bilo preko deset tisuća raznih predmeta (posebno puno iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Bačke, Banata). Izložba je otvorena 21. svibnja pod pokroviteljstvom Zagrebačkog oblasnog odbora čiji je predsjednik bio Stjepan Radić, a trajala je do 6. lipnja (sveukupno sedamnaest dana).

Na izložbi su se naročito isticale ove vrste narodne umjetnosti i ukrasnih rukotvorina: tekstilna umjetnost ili razne vrste tkanja, vezenja i čipkarstva, zatim keramika ili lončarstvo, predmeti iz drva, kovine, kože, rogoza, pa tikvice, pisanice, itd. (Škorjač 1927:101)

⁴ Stjepan Sremac nije, također, uspio pronaći gdje se izložba održala, ali zbog toga što se spominje *izložbeni paviljon* pretpostavlja da je bila postavljena u Zagrebačkom Zboru (Sremac 2001:37). Mira Kolar-Dimitrijević piše u svom djelu *Radićev sabor 1927.-1928.* da se izložba održala u Zagrebačkom Zboru. Primijetila sam da se datumi ne podudaraju jer ona navodi da je izložba bila otvorena od 1. svibnja do 6. lipnja 1927. godine (Kolar 1993:180-182).

Tekstilni dio je obuhvatio dosta značajni dio izložbe. Izloženo je veliko bogatstvo sa širokog područja Hrvatske što svjedoči da su seljaci ozbiljno shvatili Okružnicu. Još uvijek nisu bili spremni odbaciti svoj način odijevanja i preuzeti tvorničko ruho. Vjerojatno bi seoski svijet sve više napuštao kućnu radinost da *Sloga* to svojim zahtjevima nije spriječila, ističući prednost domaće nad industrijskom robom.

Seljačka soba iz Markuševca je bila uvod u izložbu te je među ostalim namještajem i priborom bio izložen i *stan, za kojim je tkao tkalac... i dvije lutke muškarca i žene u lijepo narodno prigorsko ruho* (ibid. 101). Škorjač se posebno osvrće na ornamentiku primjećujući da se ona gubi pred velikim i nezgrapnim motivima koje je jednostavnije i brže izraditi. Kritizira nove, velike motive ruža iz okolice Zagreba i Posavine, a predlaže da se skupe stari motivi i ponovo vrate u sela. Međutim ne daje prijedlog tko bi to i na koji način provodio. Posebno hvali ornamentiku na starijim predmetima te bijeli vez iz okolice Sunje jer *ukrasi na oplećcima i rukavima su primjer prastare ornamentike koja je k nama useljena. Kažu, da se još slična nalazi na otoku Krku... Zanimljive su i starinske pregače iz Nove Gradiške, koje nam čuvaju naše stare narodne ukrasne motive... to starinsko tkivo tkano samo na dvije niti...* (ibid. 101).

U jednom su dijelu Posavke na malom i velikom stanu tkale i sukale, a bilo je izloženo i dvadeset obučenih lutaka u muška i ženska odijela iz skoro cijele Hrvatske (nema posebnog opisa nošnji i popisa mjesta). Područje Dalmacije najviše je bilo zastupljeno svojim sjevernim dijelom: Knin, Kistanje, Bukovica, Vrlika, Drniš sa sagovima, pregačama, košuljicama, haljecima s dalmatinskim vezom šareno na bijelom i tankom platnu sa svojim sitnim križićima i pamukom stalne boje. U jednom su odjelu bile i dvije žene s Paga koje su iglom *šile* čipku (*retičela*), a u drugom su dvije djevojke iz Lepoglave plele na *balantiče* svoje čipke (ibid. 102).

Istočna su se područja posebno istaknula te su tako *bogata bila odjeljenja iz Đakova, Broda i Bačke, u kojima su se izticale prekrasne šamije i čitava odijela. Bogati su to vezovi na platnu, svili i baršunu srebrom i zlatom.* U jednom od odjeljenja radio je i tkalac iz Čučerja (ibid. 102).

U proglasu *Seljačke Sloge* navodi se da je svrha te izložbe, kako je Stjepan Novosel i priželjkivao, da se kroz te radove prikaže hrvatska narodna duša i korisnost izrađenih predmeta. Na taj se način želi spriječiti njezino propadanje i očuvati hrvatsko obilježje pred stranim utjecajima. Treba omogućiti seljačkim proizvodima bržu, jeftiniju izradu i organizirati prodaju. *A to je moguće samo onda, kada saznamo za sve vrste narodnih rukotvorina, i kad ih interesenti vide. I zato, evo, priređujemo ovu izložbu* (ibid. 102).

Iako je to sve seljaštvo objeručke prihvatilo i potrudilo se, u *gradovima narodna duša izgubila se...* (ibid. 103). Nigdje točno ne navodi razlog tog zaključka, ali vjerojatno je to rezultat slabog odaziva građana. Zbog toga smatra da seljaci jedino vjerom i slogom sami sebi mogu pomoći, a građani bi trebali djelovati s njima ako ne žele da ne nestane hrvatsko obilježje.

Nigdje se ne navodi tada već postojeći Etnografski muzej (osnovan 1919. godine) ni njegovi stručnjaci. Vjerojatno tada još nije bila uspostavljena veza između Hrvatske seljačke stranke (u nastavku: HSS), *Seljačke Sloge* i Muzeja (Sremac, 2001:84).

Na smotri je sudjelovalo dvadeset jedno pjevačko društvo, ali i opet najviše iz sjeverozapadne Hrvatske, osim društava iz Vojvodine, ranije navedenih, i Tijela bokeljske mornarice iz Boke Kotorske⁵.

Stručnu porotu *Hrvatskog pjevačkog saveza* (u nastavku: HPS) za ocjenjivanje društava činili su Nikola Faller, Pavao Markovac, Franjo Dugan ml. (članovi artistskog odbora HPS-a) i Stanislav Stražnický, profesor na Glazbenoj akademiji u Zagrebu. Prema ocjenama četiri su se zbora istaknula, dvanaest je zadovoljilo, a tri su bila bez ocjene. Najvjerojatnije je glavni kriterij bila umjetnička izvedba. Pažnja se posvećivala glazbi i izvođenju, uglavnom obrađenih, narodnih napjeva (osim društava iz Vojvodine koja su pjevala tradicijske napjeve bez obrade), a ne cjelokupnom nastupu koji bi uključivao ples, glazbu, pjesme, običaje i nošnju.

Povjesničar umjetnosti Antun Jiroušek (Muraj 2001:36) osvrćući se pozitivno na izložbu, donosi već tada jednu bitnu misao u vezi očuvanja narodne nošnje. Svjestan je da se način života sve više ubrzava, a to traži i brži put do gotove tvorničke robe. Stoga predlaže dobar primjer Prigoraca iz Zagreba koji *u svom dnevnom životu oblače praktičnija i jeftinija kupovna fabrička odijela, ali u svečanim zgodama služe se svojim krasnim narodnim seljačkim odijelom. Tako ćemo zadržati svoja narodna odijela, makar samo za najsvečanije dane, i dati zgodu našim djevojkama i ženama, da i dalje čuvaju vezilačke, čipkarske i tkalačke sposobnosti u našim porodicama* (Jiroušek 1927:112).

GODINA 1928. BEZ SMOTRE

Već je spomenuto da se smotra 1928. godine nije održala. Bilo je predviđeno da se ona organizira u Zagrebu, Bjelovaru i Vinkovcima krajem svibnja ili početkom lipnja. Iako se atentat na članove HSS-a u Beogradu dogodio tek 20. lipnja, razlog je vjerojatno cjelokupna napeta politička situacija.

⁵ Popis svih izvođača u: Škorjač 1927:105.

To se odrazilo i u *Seljačkoj prosvjeti*, posebno nakon atentata. Mnoštvo je priloga govorilo u pohvalu HSS-a, kritizirajući politiku državne vlasti.

U veljači je (od 4. do 12.) održan *Prosvjetni tjedan*, a njegova je zadaća bila i priprema za smotru. Bili su otvoreni svi muzeji, među njima i Etnografski, ali se ne navodi kako je i što bilo izloženo.

Izidor Škorjač je na otvorenju *Tjedna* držao govor o hrvatskoj kulturi kao seljačkoj, pozivajući se na istraživanja Strzygovskog: *Naše narodne pjesme, priče, poslovice, pa vezivo i običaji, jezik i frazeologija - sve je to dokaz ne samo razvite duševne kulture, nego i umjetničke originalnosti... ta kultura, ta umjetnost i taj stil postoji još i danas, te ga čuvaju - upravo onakav, kakav je nađen u grobovima narodnih vladara - hrvatski seljaci i seljakinje u svojoj nošnji, običajima i popijevkama, i to ne samo oni u Dalmaciji, nego i u drugim krajevima, pa i u zagrebačkoj okolini (Govornik pokazuje na nošnju seljačkog pjesnika Novosela)* (Škorjač 1928:50). U tom *Tjednu* svaki je dan imao određeni program kao što su tjelesna kultura, znanost, glazba...

Prema tajničkom izvještaju Rudolfa Hercega navodi se da je dio novca Oblasnog odbora upotrijebljen i za pomoć kućnom obrtu i zbog toga je i napravljena izložba 1927. *Iz te izložbe nastao je zametak hrvatskog seljačkog muzeja iz kojeg će po želji Oblastnoga odbora zadruga Hrvatski Seljački Dom urediti stalnu takvu izložbu, dok se Seljačka Sloga brine, da nađe sgodne prostorije, u kojima bi seljaci i seljakinje te svoje rukotvorine mogli dnevno prodavati* (Herceg 1928:60). Bez obzira na sva nastojanja, nisam našla da je to uistinu zaživjelo. Pretpostavljam da je onemogućeno skorašnjom političkom krizom⁶.

Nakon smrti Stjepana Radića Herceg se još jače zalaže za očuvanje kućnog obrta kao garancije za očuvanje hrvatskog jedinstva i identiteta. *Seljačka Sloga* bi stoga to trebala i dalje voditi i organizirati da na taj način raste gospodarstvo, ugled i ponos hrvatskog seljačkog naroda pred domaćim građanima i stranim svijetom (Herceg 1928:170).

Odvjetnik dr. Mijo Zdunić iz Siska izradio je osnovu za *usavršavanje rada u ograncima Seljačke Sloge* (ibid. 170). Prema tom prijedlogu svako selo u kojem postoji ogranak imalo bi pripravnike Sloge (do 14 godina), podmladak (do 18 godina) i članove (svi stariji), a oni se dijele na braću zastavnike i na sestre zastavnice. Među sestrama zastavnicama djeluju i vezilje. Dužnost vezilje je *1. da nauči izrađivati narodna veziva svojega kraja, 2. da pozna ženski*

⁶ Trebalo bi provjeriti nisu li možda prodavaonice *Rukotvorina* u Zagrebu zaživjele i našle ideju u ovim nastojanjima.

kroj i švelo svoga kraja, 3. da priprema svoju opremu za udaju (ibid. 171). Nije bilo nikakvih naznaka da je to funkcioniralo u praksi o čemu svjedoči Rudolf Herceg u svom tajničkom izvještaju 1929. godine. Do toga je vremena, prema prijedlogu dr. Zdunića, radio samo ogranak *Seljačke Sloge* u Gredi (kraj Siska) i u Cirkveni (kraj Križevaca) i to samo zastavnici "voćari" (Herceg 1929:78).

Selima se nastojalo pomoći u vezi kućnog obrta, bilo savjetima ili novčanim putem. Bez toga oni se ne bi mogli održati. Kako se velika pažnja posvećivala upravo domaćem tkanju, nastojalo se da se ono ne zaboravi, a da se tkalački stanovi usavrše s ciljem da se u manje vremena proizvede više. Tako je te godine na izložbama u Zagrebu, Bjelovaru, Daruvaru, Virovatici, Slatini, Sisku i drugdje bio izložen moderni tkalački stan (*tkalica* ili *tara*). Na njemu *moгу tkati i djevojčice sa 14 godina tri puta brže nego na starinskom kakav se još upotrebljava samo na Balkanu i istočnoj Rusiji* ([S.n.] 1928. *Moderni...:224*). Takav se novi stan moglo nabaviti ili modernizirati stari. Iz Češke se moglo naručiti novo *bilo* ili bi ga, po uzoru, vještiji seljački majstori mogli sami napraviti. Zbog toga je jedan takav moderni stan bio izložen u prostorijama *Seljačke Sloge*, a na njemu je radila tkalja iz Božjakovine svake srijede. Tako se s tim mogla upoznati i široka javnost. Zato se predlaže da svako selo preko svojih odbornika i predsjednika nabavi taj stan ili *bilo*. Narudžbe su išle preko Zadruga Hrvatski Seljački Dom (Zagreb, Akademski trg 12). Ogranci u siromašnijim krajevima mogli su dobiti stan ili *bilo* besplatno preko Zagrebačkog ili Osječkog oblasnog odbora.

TREĆA SMOTRA 16. LIPNJA 1929. GODINE

Treća smotra je održana 16. lipnja 1929. godine u Zagrebu. Bila je skromnija od prethodne, a nastupilo je dvadeset pjevačkih zborova⁷ i opet najviše iz sjeverozapadne Hrvatske. Ovaj su put veliki značaj dobile neobrađene popijevke (Ceribašić 1998:48).

Ova je smotra trebala biti predispit na kojem se moralo pokazati s kakvim će uspjehom pojedini zborovi *Seljačke pjevačke župe* (u nastavku: Župa) *Matija Gubec* nastupiti na prvome natjecanju za župsko prvenstvo u listopadu 1929. godine. Prijašnje su smotre imale propagandni karakter, a ova je morala odrediti koji će zborovi biti izvanredni, a koji redoviti članovi Saveza i Župe. Zbog toga je i utemeljen artistski (umjetnički) odbor HPS-a u kojem su bili Nikola Faller, predsjednik Saveza, Milan Majer i Rikard Roskamp.

⁷ Popis svih izvođača u: Matz 1929:104.

Pokraj te osnovana je i folkloristička porota pod predsjedanjem Vladka Mačeka i članovima Jankom Barleom, Antunom Jiroušekom, Srećkom Kirinom i Rudolfom Matzom. Folkloristička porota je odlučivala o čistoći narodne nošnje i o starinskom načinu pjevanja. Porota je izrekla sud i dodijelila novčane nagrade (Matz 1929:104).

To je učinjeno zato jer je te godine određeno da svi zborovi budu u svečanoj narodnoj nošnji *kakovu imaju kod kuće u nedelju i na velike blagdane, a iz krajeva gdje je narodna nošnja izašla iz mode, moraju si ju pjevači (ce) posuditi od starih seljaka i seljakinja, koji su ju sačuvali za uspomenu, pohranivši je na dno svojih škrinja. Ako se pak u selu više ne nosi narodna nošnja pa je nemaju ni najstariji ljudi, dužni su si pjevači iz tog sela skrojiti takove nošnje koje su se (prema sjećanju starijih) nosile nekad u tom kraju, a mogu uzeti također i nošnju iz susjednog kraja, u koliko je ona sačuvala svoje čisto hrvatsko narodno obilježje* (ibid. 104). Ovdje bi se slobodno moglo postaviti pitanje koje je to čisto hrvatsko narodno obilježje. Autor ga dalje kroz tekst ne tumači. Može se prema dosadašnjem pregledu pretpostaviti da on misli kako narodna nošnja mora u potpunosti biti napravljena kod kuće. U njoj ne bi smjelo biti kupovnih rubaca, čipaka, traka, cipela, čizama i drugog. Teško se može koristiti pojmom istinskog (autohtonog, izvornog) jer se godinama i stoljećima mnoštvo elemenata nataložilo. Ipak se pokušava dokučiti izvorno hrvatsko i na tome *Seljačka Sloga*, posebno od ove godine, insistira i zahtijeva. Ona u tome vidi očuvanje hrvatskog naroda.

O tome svjedoči i Antun Jiroušek, jedan od članova folklorističke porote, koji ističe da je *naša seljačka kultura skup svega onoga, što su hrvatski seljaci kroz tisuću godina stvorili i još sveudilj stvaraju... Nekad su to činili instiktivno, danas ih Seljačka Sloga upućuje, da to čine svijestno* (Jiroušek 1929:89).

Folkloristička je porota dodijelila dvije nagrade: nagradu za starinsku, odnosno, najčišću narodnu popijevku (3000 dinara) i nagradu za najčišću narodnu nošnju (2000 dinara). Međutim nema podataka o dobitnicima. Nagradu je vjerojatno dobio *Frankopan* iz Remeta i Bukovca jer se za to društvo nalazi opis da je imalo *sasvim narodnu nošnju, dok je nagradu za popijevku vjerojatno dobila "Nova zora" iz Donje Lomnice, budući da je jedina izvodila nezapisane popijevke iz vlastitog zavičaja...* (Ceribašić 1998:50).

Jiroušek pohvaljuje zborove koji su uz narodne popijevke bili obučeni i u svoje nošnje jer je njihov nastup bio puno djelotvorniji. Bez obzira na zahtjeve da svako društvo obuče nošnju svog kraja ili je obnovi, bilo je pjevača i pjevačica u gradskim odijelima.

Ti zahtjevi *Seljačke Sloge* o obaveznoj uporabi narodne nošnje na službenim nastupima kao što su koncerti, sijela i smotre, postavljeni su, kao što sam već navela, prije održavanja smotre u lipnju 1929. To je bilo i zbog želje vodstva *Župe Matija Gubec* da svi hrvatski seljački pjevački zborovi nastupe na sveslavenskom (međunarodnom) festivalu za Uskrs 1930. godine u Zagrebu. Folkoristička porota je započela svoj posao tako što je provela obnovu nošnje za hrvatske pjevače u Oborovu (*Klas*) i Buzinu (*Novo Zvono*). Uspjeh toga se može vidjeti iz teksta Antuna Jirouška: *U Oborovu, gdje su mužkarci već posve napustili svoju narodnu nošnju, trebalo je posegnuti u stare škrinje, pa se nakon pretraga odredilo, da će pjevači nastupiti u starim vezenim košuljama, hlačama (gaćama) sa dva dugmeta i žepovim, te prslucima s velikim dugmetima (crvenim, modrim), a na noge će obući opanke, koji se još nose. Ženski svijet u Oborovu, podržava još djelomično narodnu nošnju, pa je iz onoga, što je skriveno u ladicama, i iz onoga, što se još nosi, sastavljena (istaknula K. K.) nošnja za pjevače i to: vezena košulja, suknja s vezenom pregačom, oko vrata kraluši, o struku pojas, te prsluk s malenim mjedenim dugmetima (crveni, modri), žene s poculicom, a djevojke sa spuštenim pletenicama, a na noge opanke. U Buzinu je na isti način ustanovljeno, naima da će pjevačice (žene sa starim poculicama, a djevojke sa spuštenim pletenicama) obući za svoj nastup vezenu košulju s oplećkom, pojasom, suknjom i vezenom pregačom, oko vrata derdan, a na noge opanke. Mužkarci pjevači imat će vezene košulje, prsluk s gajtanima (modri ili crveni), hlače (gaće) s crvenim vezivom po stranama (svatbene hlače), pripasat će se remenom, na leđa menten iz bijelog darovca s crvenim obrubom, a na noge čizme (Jiroušek 1929:90-91).*

Kao rezultat te obnove buzinsko *Novo Zvono* nastupilo je na sijelu 27. kolovoza održanom u čast hrvatskih pjevača na povratku s turneje u Zagreb. Kako su izazvali veliko divljenje, Jiroušek smatra da je to poticaj *Seljačkoj Slozi* za dalji rad na obnovi. Planira da se i u sljedećim brojevima *Seljačke prosvjete* obrati pažnja i na druge narodne nošnje. Cijeli svoj pregled stoga završava pozivom otisnutim tiskanim slovima: **VADIMO IZ ŠKRINJA I OBNAVLJAJMO STARINSKU I LIJEPU SVOJU NARODNU NOŠNJU, JER NAM ONA PRED CIJELIM SVIJETOM SLUŽI NA PONOS I DIKU** (ibid. 90).

Vodstvo *Seljačke Sloge* je u potpunosti vjerovalo u seljake, ali je smatralo da se povuklo pred naletom uvoznog tekstila, namještaja, ali i načela. Zbog toga *Seljačka Sloga* i HSS žele protresti seljački narod kao najbrojniji da upravo on očuva sve tekovine svojih predaka, smatrajući ga autohtono hrvatskim.

Godine 1928. *Vjesnik Seljačke Sloge* donosi podatke o uspješnosti primjene novog tkalačkog stana (*tkanice, tare*). Nakon izložbi u Zagrebu,

Bjelovaru, Sisku, itd. 1928. godine, naručeno je preko dvjesto novih tkalačkih stanova, a seljaci su ih prema mjerama izradili još petsto. Prema podacima je zaključeno da ih ima najviše u okolici Bjelovara, a puno manje u siromašnijim dijelovima. Ženskoj udruzi u Zagrebu (Praška ulica) ili Oblasnom dobru u Božjakovinu (kraj Dugog Sela) se moglo doći ili pisati za sve upute u vezi modernog tkalačkog stana ([S.n.] 1929. *Ogranci...*:110).

Posljednja smotra seljačkih zborova održana je 27. listopada 1929. godine u Zagrebačkom Zboru. To je bio nastavak obvezne uporabe narodne nošnje i izvođenja neobrađenih popijevaka. Neki su zborovi uzeli primjerke narodne nošnje koje su dugo čuvali u škrinjama (*Novo Zvono* iz Buzina, *Grozđ* iz Gradeca, *Susedgrad* iz Podsuseda, *Lipa* iz Lipovljana, *Bršljan* iz Tomašice), a neki su nošnje stilizirali (*Nova Zora* iz Lomnice i *Turopoljac* iz Velike Gorice) (Sremac 2001:103).

Na župskom prvenstvu pjevačkih zborova postojale su dvije porote: umjetnička porota HPS-a i folkloristička. U ovoj zadnjoj, uz glazbenike su sudjelovali i stručnjaci za narodnu (seljačku) kulturu: Dragutin Boranić (urednik Zbornika za narodni život i običaje), Salomon Berger (ravnatelj Etnografskog muzeja), Vladimir Tkalčić (budući ravnatelj muzeja), Milovan Gavazzi (profesor na odsjeku za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu), Antun Jiroušek, Rudolf Matz, Izidor Škorjač i drugi. To je bio nagovještaj suradnje između prakse i znanosti što će se posebno razviti tridesetih godina.

Međunarodni festival o Uskrsu 1930. godine, kao što sam na početku spomenula, nije održan. Početkom te godine zbog otežane političke situacije, raspuštena je i *Seljačka Sloga* te sve za kratko vrijeme zamire.

Kroz četiri godine rada *Seljačka Sloga* i HPS su uspjeli samo u nekim područjima svojih nastojanja. *Sloga* osniva 216 ogranaka u pojedinim krajevima gdje žive Hrvati (Herceg 1929:77). Započeli su s obnovom narodne nošnje, koja se tada već intenzivno napušta. Prosvjetnim i kulturnim radom na selu, radili su na zbližavanju grada i sela kao jedne od glavnih okosnica svog rada, a došlo je i do suradnje sa znanošću. Međutim, već od 1927. godine dolazi do polaganog raskida između Sloge i HPS-a jer prva želi izvođenje autohtonih, neobrađenih popijevaka, a HPS teži stručnim pravilima i kriterijima. Potpuni raskid dogodit će se nakon obnove Sloge 1935. godine.

OBNOVA RADA SELJAČKE SLOGE

Nakon atentata na kralja Aleksandra 1934. godine u državi su do vrhunca došle političke težnje za promjenama. Nije se moglo vratiti na staro i otvaraju se vrata parlamentarizmu. Time je omogućeno i slobodnije mišljenje, izražavanje i djelovanje. *Seljačka Sloga* je iskoristila tu priliku i do Drugog svjetskog rata se pokazala snažnim čimbenikom u seoskom životu, radu i osvješćivanju.

Sloga je obnovljena 10. studenoga 1935. godine. HSS je htio da se njezin rad intenzivira i proširi, a da seljaci sudjeluju u prosvjetnoj, gospodarskoj i političkoj djelatnosti Sloge. Tom prilikom na zagrebačkoj smotri je nastupilo trinaest pjevačkih društava iz okolice Zagreba. Organizatori su bili *Seljačka Sloga* i zadruga *Sklad*. Osvrt na smotru dao je Branimir Bratnić u svojoj knjižici *O smotrama hrvatske seljačke kulture*. Pohvaljuje sve sudionike uz razne primjedbe i upute za bolji budući rad.

Osim što se osvrće na pjevanje i pjesme, komentira i odijevanje, odnosno, nošnje. Svi su zborovi nastupili u njima. Međutim mnogi su imali kupovne cipele, a ne opanke ili čizme. Seljak i seljanka na smotri moraju biti u potpunosti obučeni u narodno, u ono što je *kod kuće ili u selu izrađeno* (Bratanić 1941:7). Ipak je svjestan da se to ne može odmah provesti. Zato predlaže da nošnje ne moraju biti bogate, ukrašene kupovnim trakama ili nečim drugim. Mogu se obnoviti po nekim uzorima, ali trebaju biti izrađene kod kuće. Odlučeno je i da se održe smotre po pojedinim krajevima što je i provedeno. Najbolji su nastupili na glavnoj smotri u Zagrebu 1936. godine.

Ovih nekoliko crtica su temelj i upute ograncima *Seljačke Sloge* za budući rad na smotrama. Od tih zahtjeva ona neće nikako odustajati, nego će pokušavati pronaći načine da se to ostvari. Želi se postići očuvanje onoga što je na selu još živo i spriječiti negativnosti iz grada, a preuzeti samo pozitivno. O tim kriterijima odlučuje središnjica u Zagrebu na čelu sa školovanim ljudima, stalno se pozivajući na djela Antuna i Stjepana Radića.

LAN I KONOPLJA - TEMELJ DOMAĆE IZRADE NARODNE NOŠNJE

Narodna je nošnja naša kulturna legitimacija (Bratanić 1941:9). Zbog toga je potrebno da ona bude napravljena u kućama, od ruku seljaka, odnosno seljanki, od uzgoja tekstilnih biljaka, preko vezenja i šivanja. U tu svrhu *Sloga* je poticala ponovno uzgajanje lana i konoplje.

Ta želja se nije mogla lagano provoditi u djelo iz nekoliko razloga. Jedan od njih je zakonska odredba o zabrani namakanja lana i konoplje u tekućim